

KELTA KIFESTŐ

Bérczi Szaniszló, Budapest, 1996

KELTA KIFESTŐ

Bérczi Szaniszló, Budapest, 1996

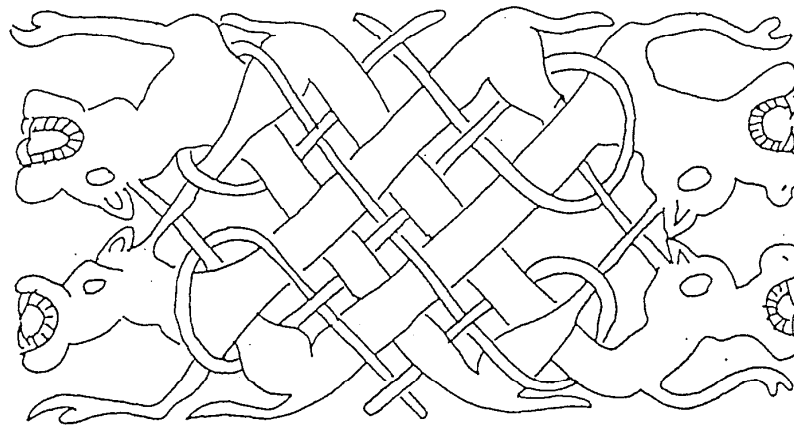
A keltákat Európa mestereinek is szokták nevezni. A mai Kelet-Franciaország, Svájc és Ausztria területén jöttek létre a korai kelta műveltségi közösségek a Krisztus születése előtti évezred elején. (La Tene műveltség, hallstadti műveltség). Szétvándorolva Európában a kelta törzsek egyre nagyobb területen formálták újjá az életet és a helybeli közösségeket. Törzscsoportjaik a Kárpát-medencébe is eljutottak és sajátos díszítőművészeti formákat alakítottak ki. (Magyar kard korszak a kelta művészetben) Évszázadokon átívelő életükről tanúskodnak a gazdag kelta lelőhelyek (főleg a Dunántúlon). A Krisztus születése utáni fél évezredben előbb a rómaiak, majd a germán törzsek egyre nyugatabbra szorították őket: Galliába, Britanniába. Ennek ellenére néhány európai állam, még ma is nevében őrzi egy-egy kelta törzs nevét (Helvetia, Belgium, Wales). Az angol ipari forradalom idején kibontakozó geológiában is találunk kelta törzsneveket, főleg az angol grófságok nyomán, ahol az egyes típusrétegeket először írták le, s ezért a hozzájuk kapcsolódó földtörténeti korszakot is e grófságokról nevezték el (Ordovicium, Szilur).

A mai Európában Írország a kelták ősi műveltségének a leghagyományörzőbb örököse. A rómaiak, az angolszász és viking hódítók is sokat formáltak a kelták britanniai életén. Az államszervezetbe beépítették a latin és a germán műveltségnek, művészetnek a hagyományait is. A három műveltség gondolatvilága ötvöződik már a kereszténység korához tartozó alkotásokban, a románkori építészetben (a templomkapukon).

Rajzgyűjtésünk csaknem kétezer év kelta művészetének alkotásaiból mutat be válogatást. A mai Európában is megfigyelhető fantáziadús emberarc-ábrázolásokról kevesen gondolják, hogy ez a a kelták fejkultuszából eredeztethető díszítőelem. A kelták kifejező fejábrázolása gyönyörködtető. Egyetlen más nagy ókori művészet sem tulajdonított olyan nagy jelentőséget az emberi fej kifejező megörökítésének, mint a kelta. Az emberi fejet, hangsúlyozottan és kiemelten a kelta művészet állította a figyelem középpontjába, megsejtve talán, hogy a találékonyság királyi széke található ott. (Borítónkon hátul már a középkori gótikából mutatunk be két arcot: egyet egy szent királylány síremlékéről, Oxfordból, a királylány összetört baldahinjáról, egy másikat pedig Párizsból, a Cluny Múzeumból, ahol az arc zárókő díszítése és magukból a szőlőlevelekből bontakozik ki.

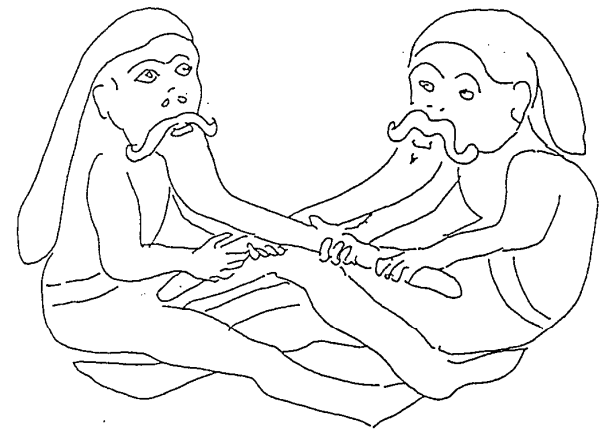
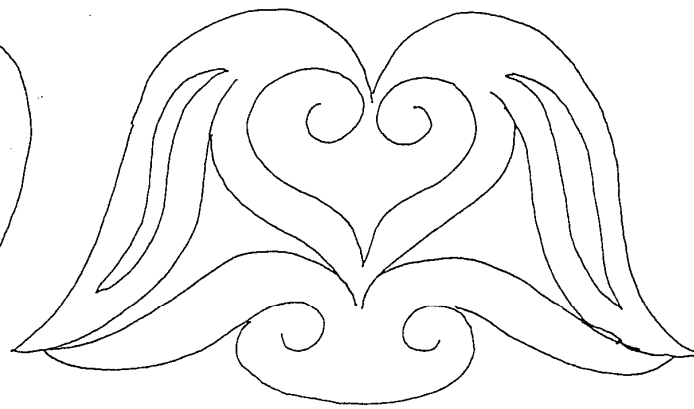
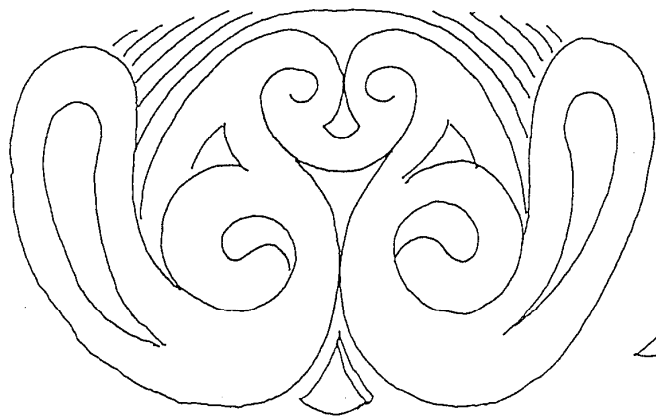
Érdekesek állatábrázolásaik is, a legelésző marhától, a kicsi, vadkant ábrázoló bronzszobrokig. A kutya, a tyúk és a macska figurája kézzel írott sorok közé tett díszítés, a híres Book of Kells (Kells-i Könyv) lapjain. A lábatlani agyagkorsón állatküzdelmi jelenetet látunk, mely a sztyeppei művészet gyakori motívuma volt, s a szkíta műveltséggel való együttélésből eredhet. A ma is kedvelt fonatos csomózott minták közül is sok származhat a keltáktól. A tenger közelében élő népek hajóznak, kötelet fonnak és csomóznak. Az élet ilyen fontos dolgai mindig kifejezésre jutnak az ábrázolt témákban. Az egyik bronztükrő díszítésén hullámzó örvényes rajzolatot figyelhetünk meg, amiből azonban itt is egy emberi arc bontakozik ki. Az örvényes forgó minták rajzolata is (a csomózott díszítésekhez hasonlóan) a tengerparti életre utal. Az örvényeket, hullámokat a díszítőművészetben szigetlakó műveltségi közösség használják föl: a kelták a Brit szigeteken, a japánok a távolkeleti festészetben. Mindkettőben megjelenik a hullámoknak és örvényeknek a változó méretben megismétlődő fraktál-jellege.

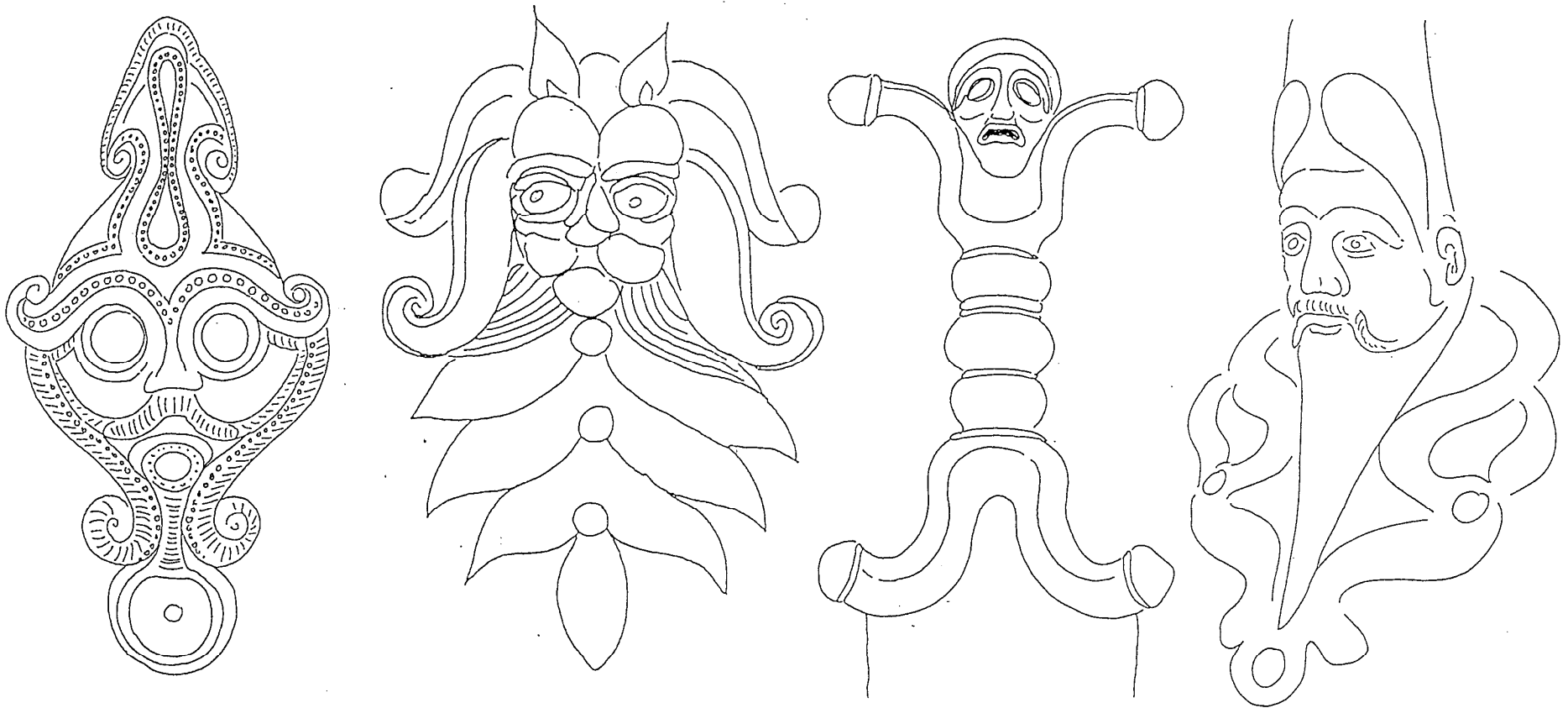
Reméljük, hogy a sorozatban megjelent három korábbi történelmi művészeti kifestőhöz hasonlóan a Kelta kifestő is sok örömet szerez majd a rajzolni festeni szerető felnőtteknek és gyerekeknek.

KELTA KIFEJESÍTŐ

Bérczi Szaniszló, Budapest, 1996

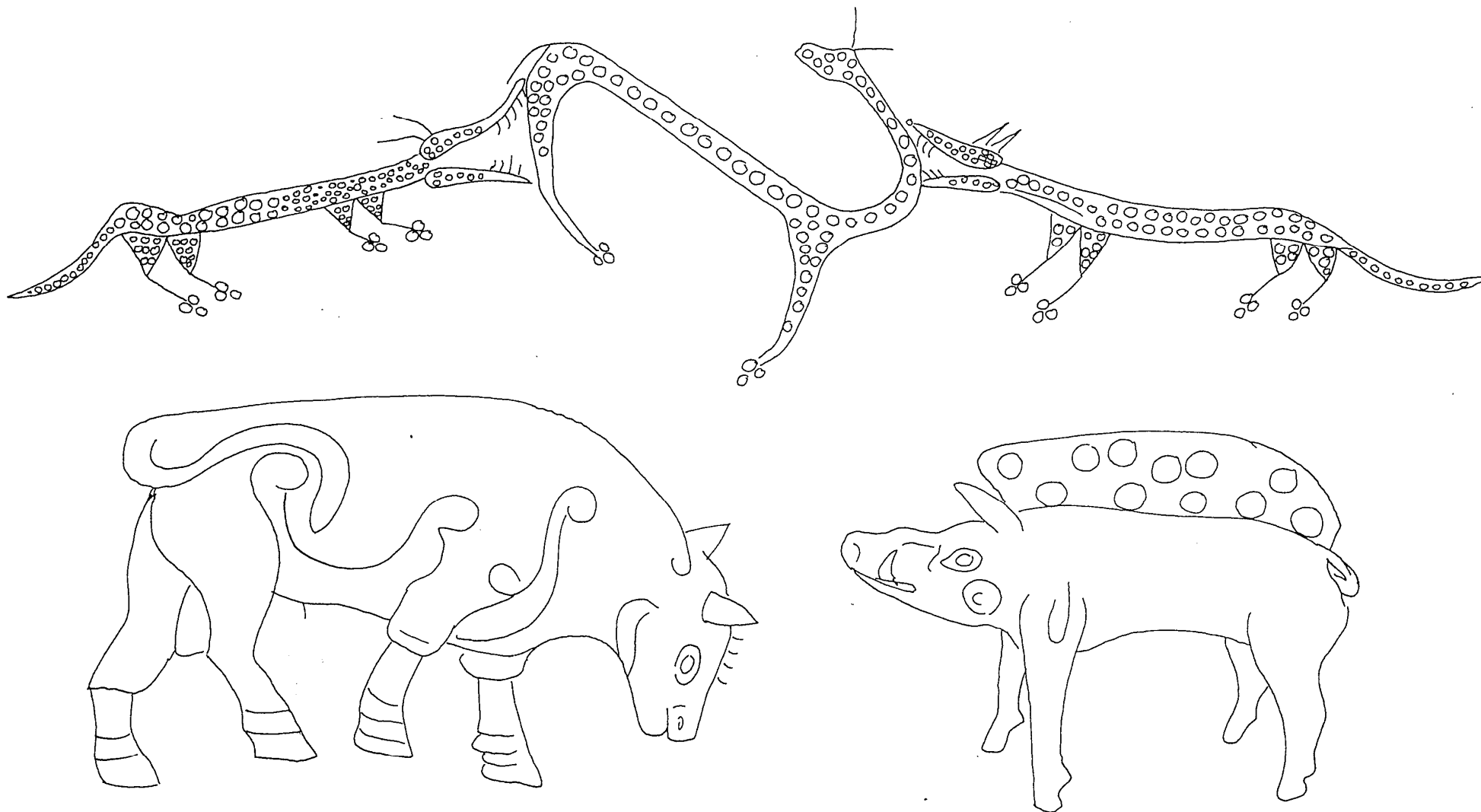

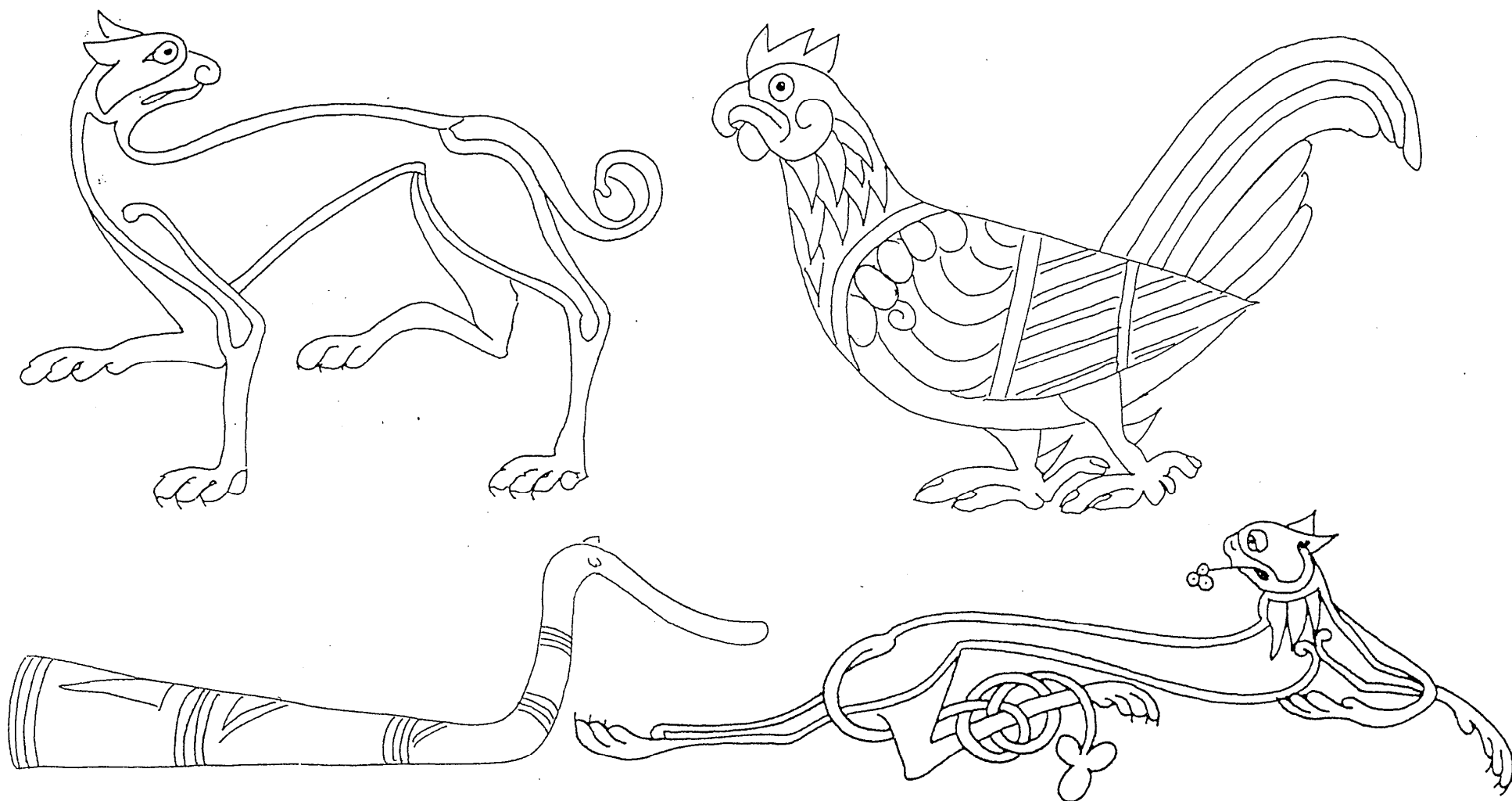
A kelták a vaskorszakban létrejött társadalmi és műveltségi közösség Európában. Ha e közösség legrégebb települési helyeit keressük, a mai Svájc és Ausztria hegyes erdős vidékeire jutunk el, időben pedig a Krisztus születése előtti évezred közepére. Törzscsoportjaik egyre messzebb jutottak e központi területről. A Kárpát-medence több száz éven át volt fontos területük, főleg a Dunántul, különösen a Balaton környéke gazdag kelta lelőhelyekben. De eljutottak Kisázsia és, s Görögországban és Itáliában /az akkori Róma környékén/ is harcoltak. A Krisztus születése után fél évezredben azután a germán törzsek egyre nyugatabbra szorították őket: Galliába, Britanniába. Bár számos állam ma is a nevében őrzi egy-egy kelta törzs nevét /Helvetia, Belgium, Wales/, ma csak Írország az az állam, amely a kelta örökség - viking és angolszász hatásokat is elszenvedett - egyenesági folytatója. Rajzgyűjtésünk csaknem kétezer év kelta művészetének alkotásaiból mutat be válogatást. Európát átfogó művészeti örökségnek tarthatjuk a fejek ábrázolását, mely a kelták fejkultuszából eredeztethető. Egyetlen más nagy ókori művészet sem tulajdonított olyan nagy jelentőséget az emberi fej kifejező megörökítésének, mint a kelta. Ábrázolóművészetüknek már ez az ága is sejteni enged, milyen ötletgazdag műveltség a keltáké.

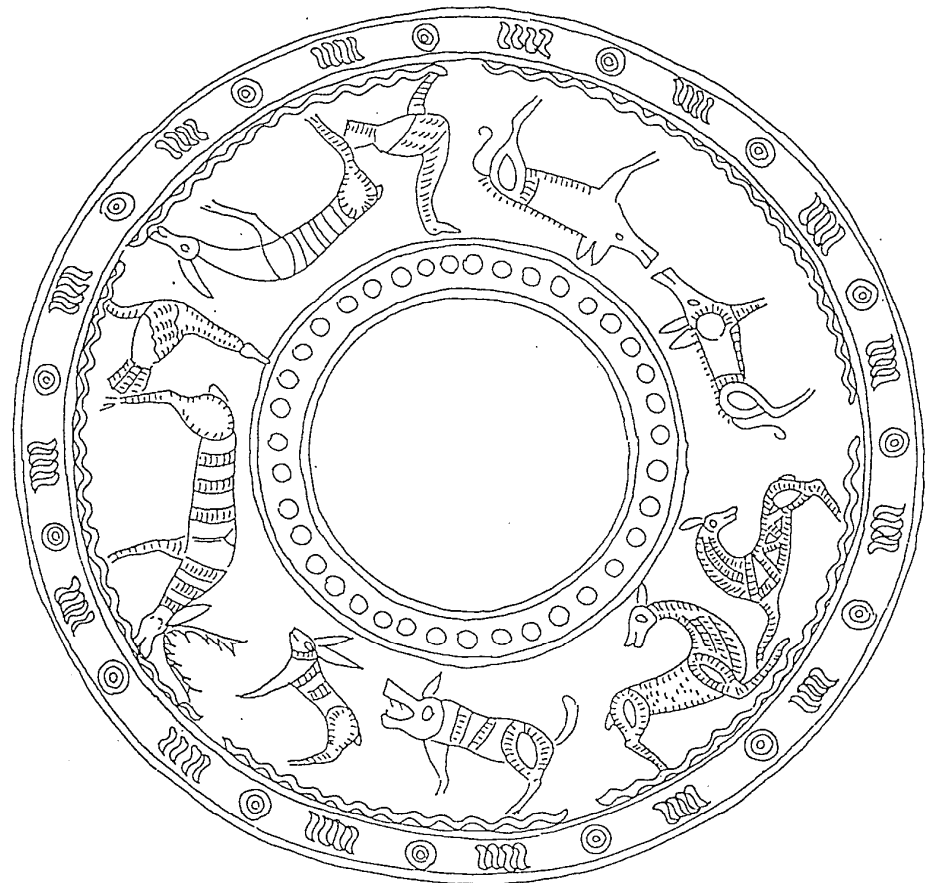
A kelták fantáziadús emberarc-ábrázolásáiból válogattunk e két oldalra néhányat. Többségük bronz-vagy kerámia-edény, leginkább korsó füléről vagy fogantyújáról készült rajz: az edény testéhez való illesztésnél díszítették vele a tárgyat. A 7. önálló kőszobor részlete, s ilyen az 5. is, de csak töredék. A 9-es és 11-es rajz ismerős is lehet: előbbi templomaink sellő alakját idézi, a romanika korából, oszlopfőről, pedig ez itt egy harcos sisakjának díszítése. A 10-es kardról került a fejek sorozatába, ez utóbbi három elyontabb rajzu minta. Fölsoroljuk a lelőhelyeket: 1. Basse-Yutz, /Fr./, 2. Kleinaspergle, /D./, 3. Chatenay-Macheron, /Fr./, 4. Waldalgesheim, /D./, 5. Heidelberg, /D./, 6. Dürrnberg bei Hallein, /A./, 7. Msecké Zehrovice, /Cs./, 8. Balatonederics, Veszprém m., 9. és 11. Canosa di Puglia, /I./, 10. Filottrano, /I./ Országnevek a nemzetközi rövidítéssel vannak megadva. A fejek többsége a Kr.e. 5-3. századból való régészeti leletről származik.

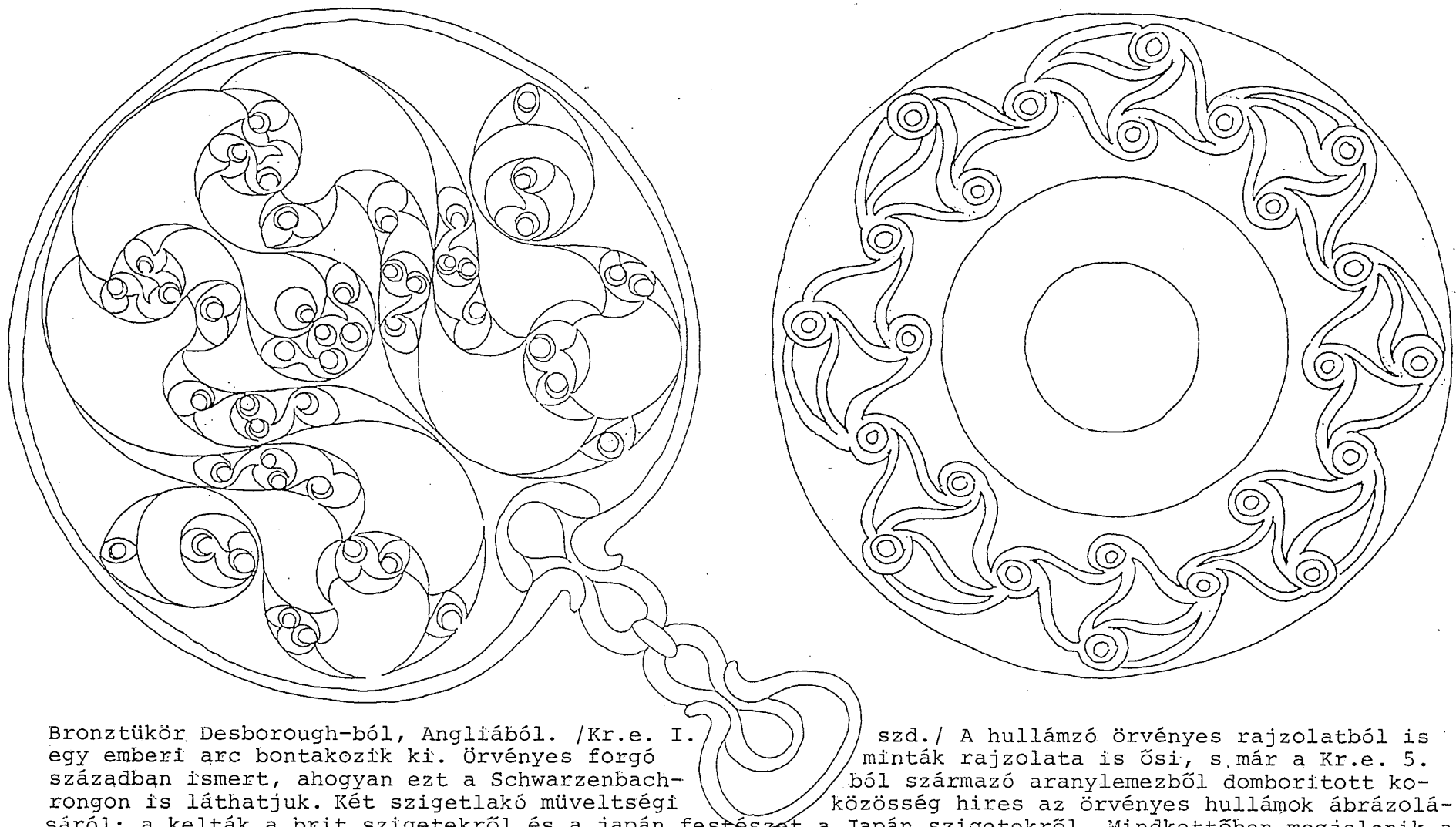
Ha a kelta művészetben gazdagon árnyalt és kifejező az emberi arc ábrázolása, akkor hasonlóan sokrétű eredeti és kifejező állatábrázolásokra is számíthatunk. A legelésző marha skóciai kővéset, a vadkan kicsi bronzszobor Bátáról, Tolna megyéből. A félarasznyi bronz vadkanszobrok a kelta közösségek egykori területein mindenütt megtalálhatók. A Krisztus előtti harmadik századtól a kelták együtt éltek a szkíta népekkel a Kárpát-medencében. A lábatlani agyagkorsón állatküzdelmi jelenetet látunk, mely a sztyeppei művészet gyakori motivuma.

A vadkacsa ábrázolás még ókori, de a fantáziadus állatábrázolás túléli a kelták háttérbe szorulását az európai kontinensen, s újra megelevenedik, amikor a középkor kereszténységének művészetében kódexek lapjain láthatjuk viszont őket. A kutya, a tyúk és a macska figurája a kézzel írott sorok közötti díszítés a híres Book of Kells /Kells-i Könyv/ kötetből, melyet Dublinban, a Trinity College-ban őriznek. Az állatfigurák fonatos ábrázolásának ötlete részben származhat a vikingek művészetéből is, akik többször partra szálltak és kisebb államokat szerveztek a Brit szigeteken a Kr. u. 7.-10. században.

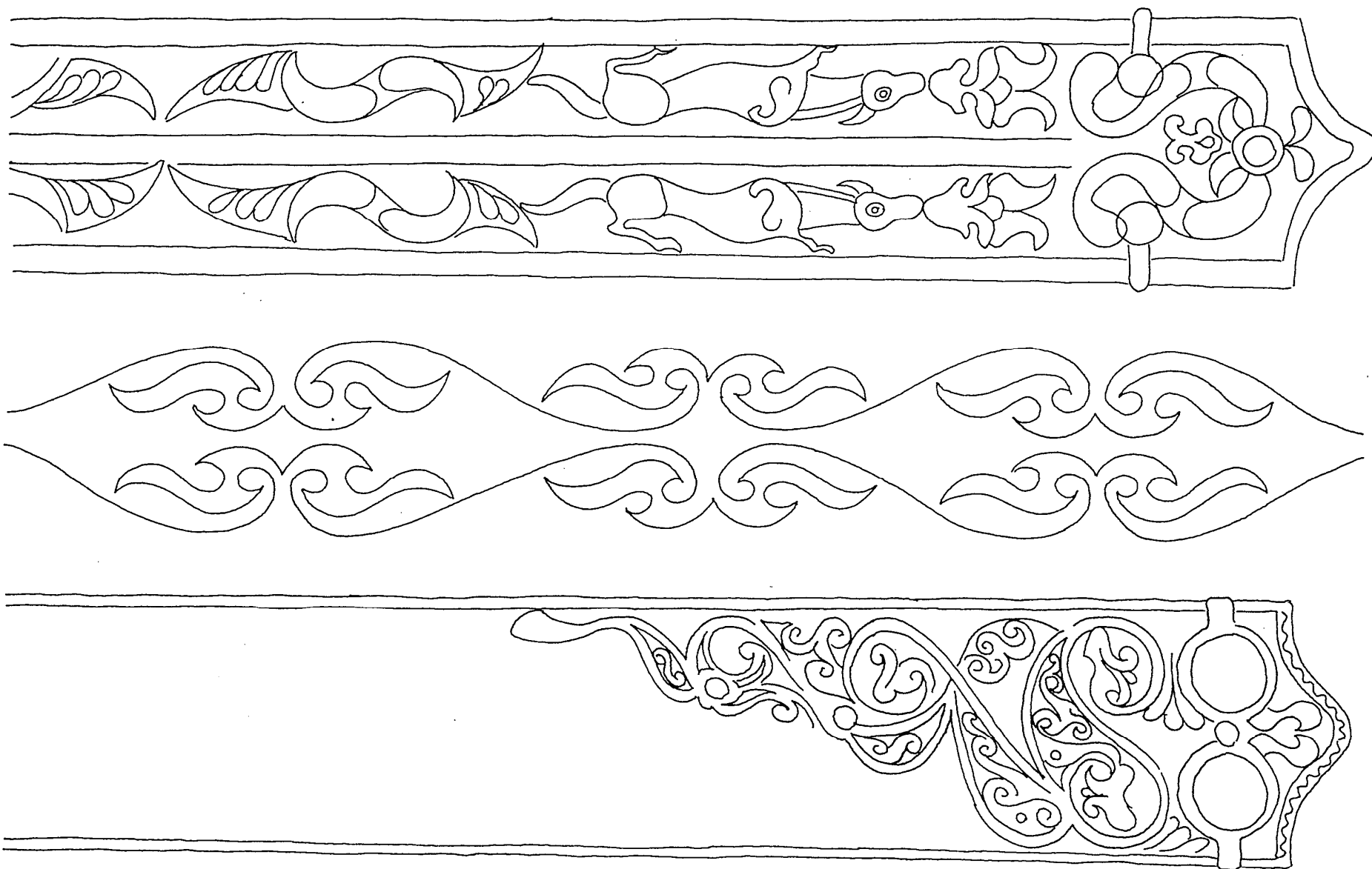

A Villa Vechiá-ból /I/ származó ezüstkorongon emberfejek koszoruja sorakozik a hármás forgó körül. Az emberfejek koszoruja majd újra megjelenik, s templomakpuk ívét díszíti a románkori építészetben, a Brit szigeteken. /Az ezüstkorong Kr.e. I. századi./ Az állatpárok koszoruja egy lencse kancsót díszít, melyet Németországban, Matzhausenben találtak kelta sírban. /Kr.e. 4.szé./ A lencsekorsó lapos testü, de hosszú nyaku korsó-forma, s fölülnézetből ábrázoltuk a bekarcolt rajzolatot.

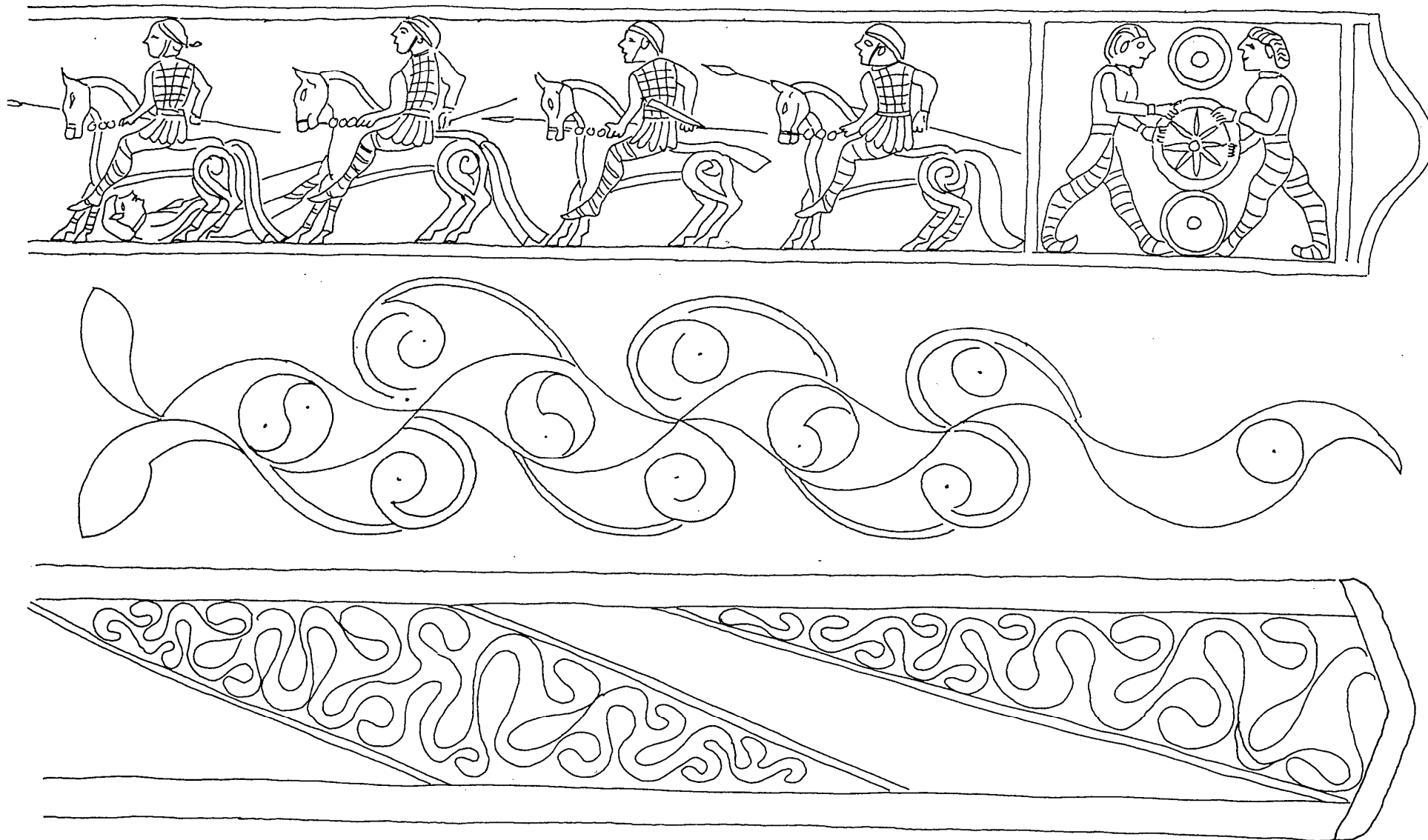

Bronztükör Desborough-ból, Angliából. /Kr.e. I. egy emberi arc bontakozik ki. Örvényes forgó században ismert, ahogyan ezt a Schwarzenbach-rongon is láthatjuk. Két szigetlakó műveltségi sáról: a kelták a brit szigetekről és a japán festészet a Japán szigetekről. Mindkettőben megjelenik a hullámok és örvények fraktál-jellege, vagyis a rajzolat kisebb méreteken való ismétlődése.

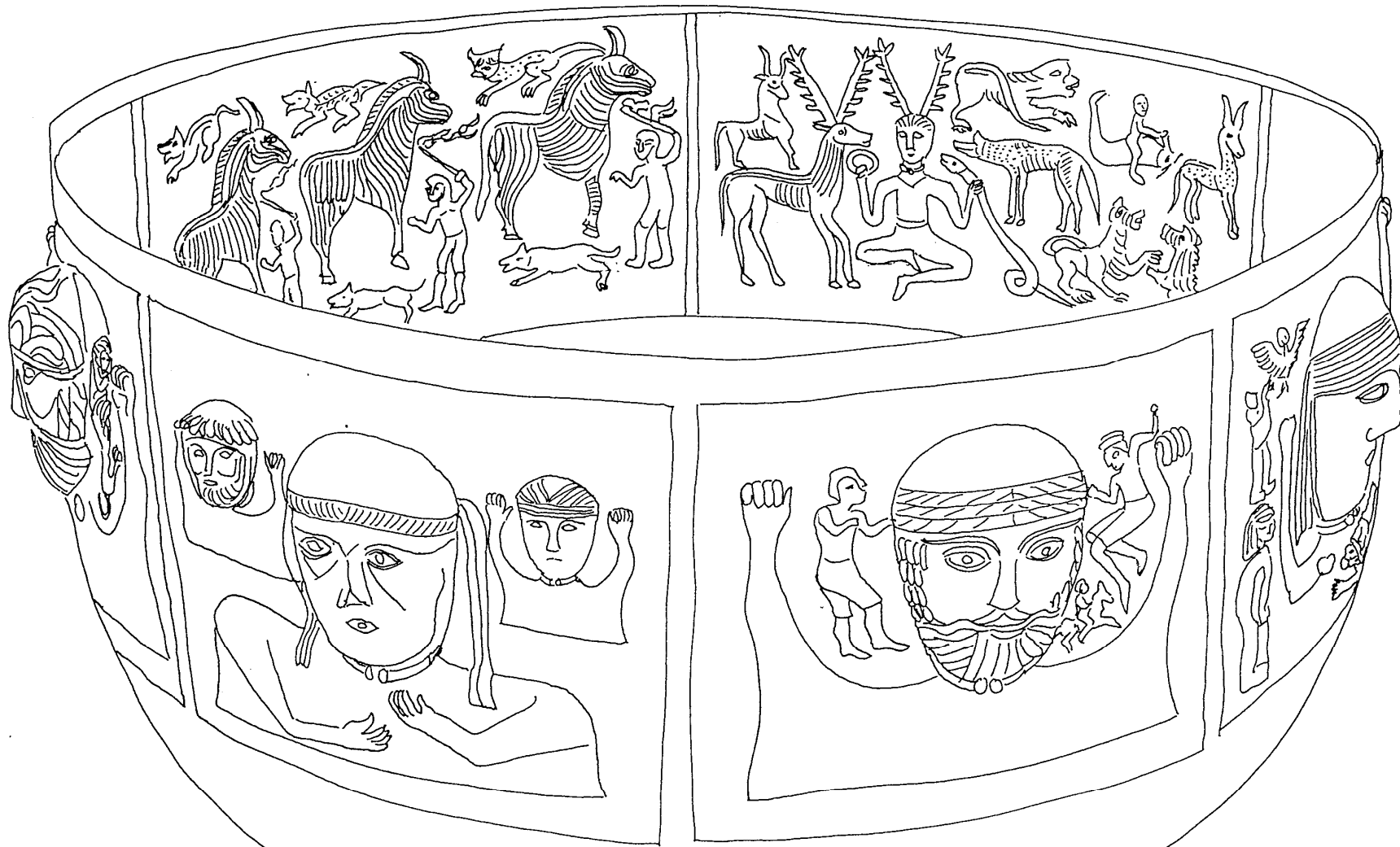
szd./ A hullámzó örvényes rajzolatból is minták rajzolata is ősi, s.már a Kr.e. 5. ből származó aranylemezből domborított közösség híres az örvényes hullámok ábrázolásáról. Mindkettőben megjelenik a hullámok és örvények fraktál-jellege, vagyis a rajzolat kisebb méreteken való ismétlődése.

Gazdag és ábrázolási ötleteket hordozó a kelta kardok díszítése is. Legtöbbjüket növényi ornamentika díszíti, de megjelennek állatalakok is /fent, Hochscheid, Németország, Kr.e. 5.sz.d./ A középső rajzolat Irországból való /Lisnacrogher/, az alsó Kiskőszegről, Baranya megyéből /Kr.e. 2. ill. 3. szd./ A kelta kardok művészete a kelta művészettörténeti korszakok közül a harmadik: Magyar Kard Korszaknak is ne-

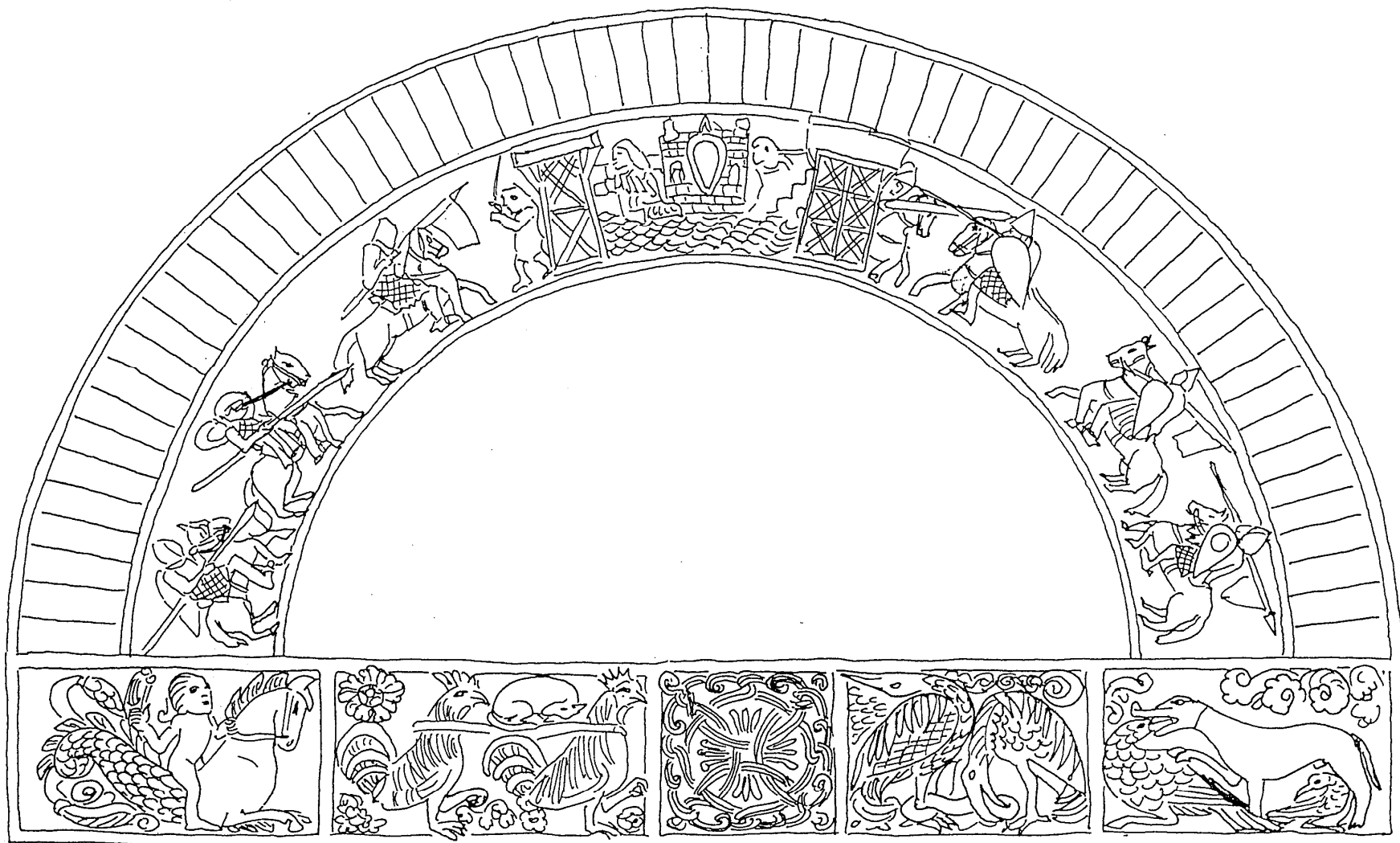

vézik, mert a leggazdagabb lelőhelye a Balaton környéke. Itt az alsó kard-rajzolat is a Balaton-felvidékről, Litérről /Veszprém megye/ származik. A középső friz megint irországi, de most csontkarc nyomán készült. /Lough Crew, Meath, Kr.e./Kr.u./ A felső kardrajzolat csatajelenet és napkorongtisztelő. A bronzvas kard Salzkammergut-ból, fejedelmi temetkezésből került elő Ausztriában /Kr.e. 4.sz.d./

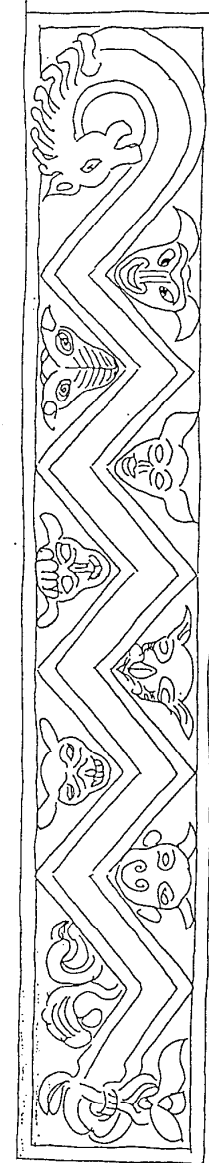
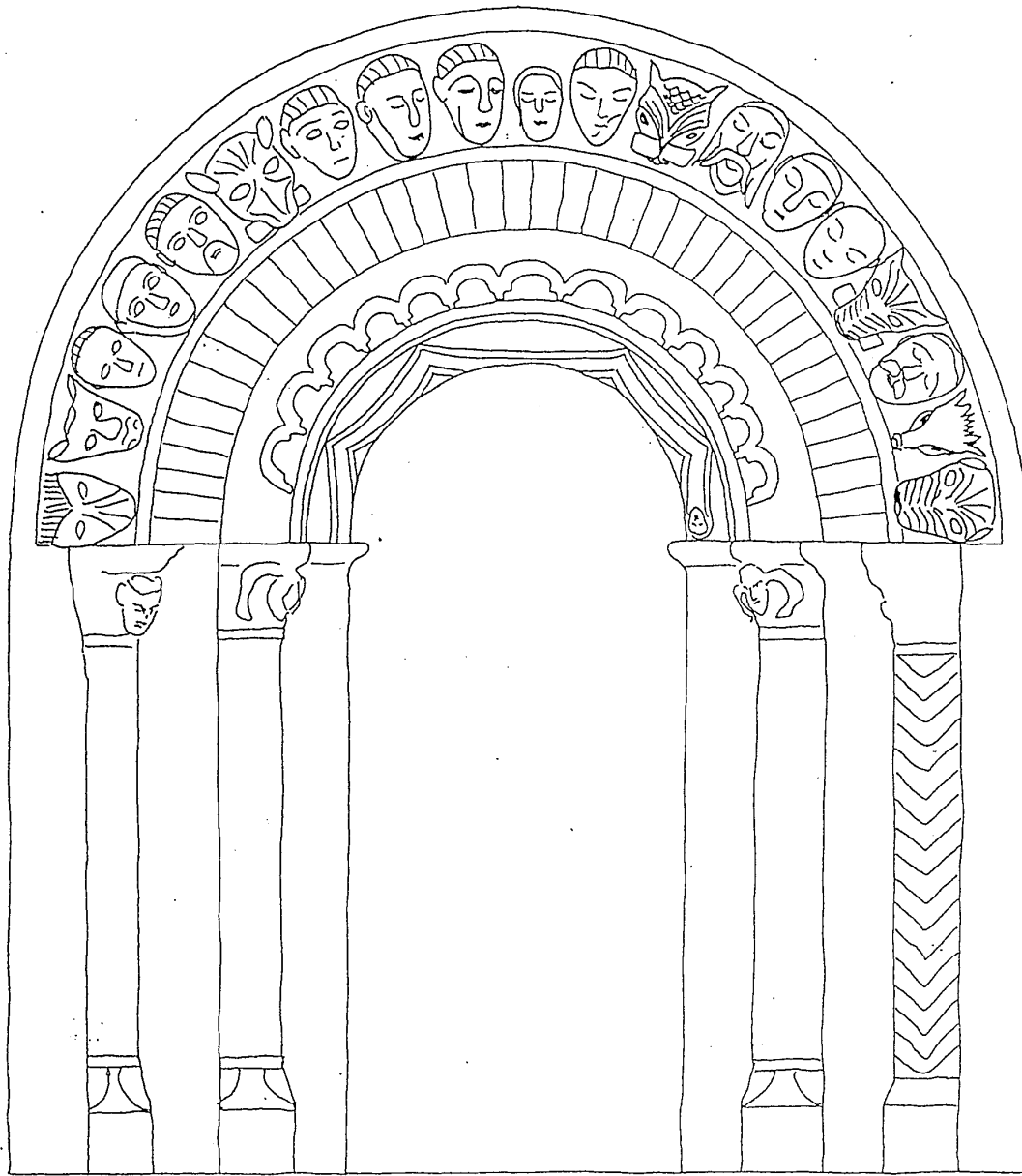

A Gundestrupban, Dániában talált ezüst üst a kelta mitológia jeleneteivel díszített nagy méretű edény. Átmérője kb. 70 cm. Az üst hengeres oldalát kívül is, belül is 8-8 lemezdomborítás képezi.

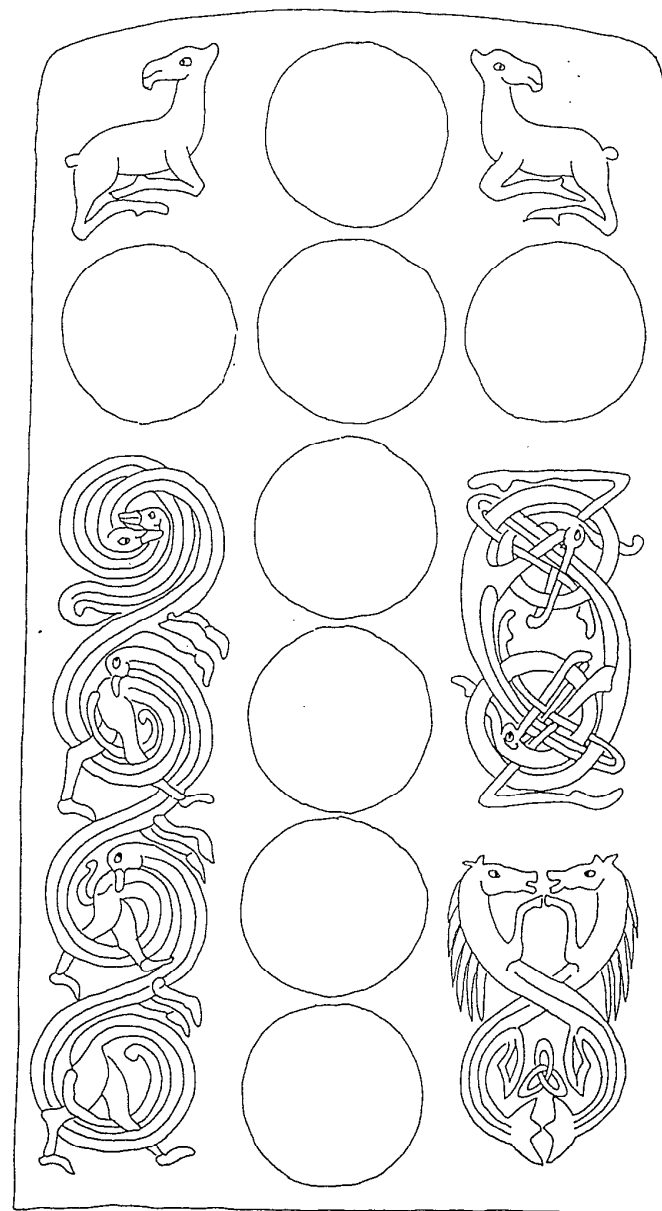
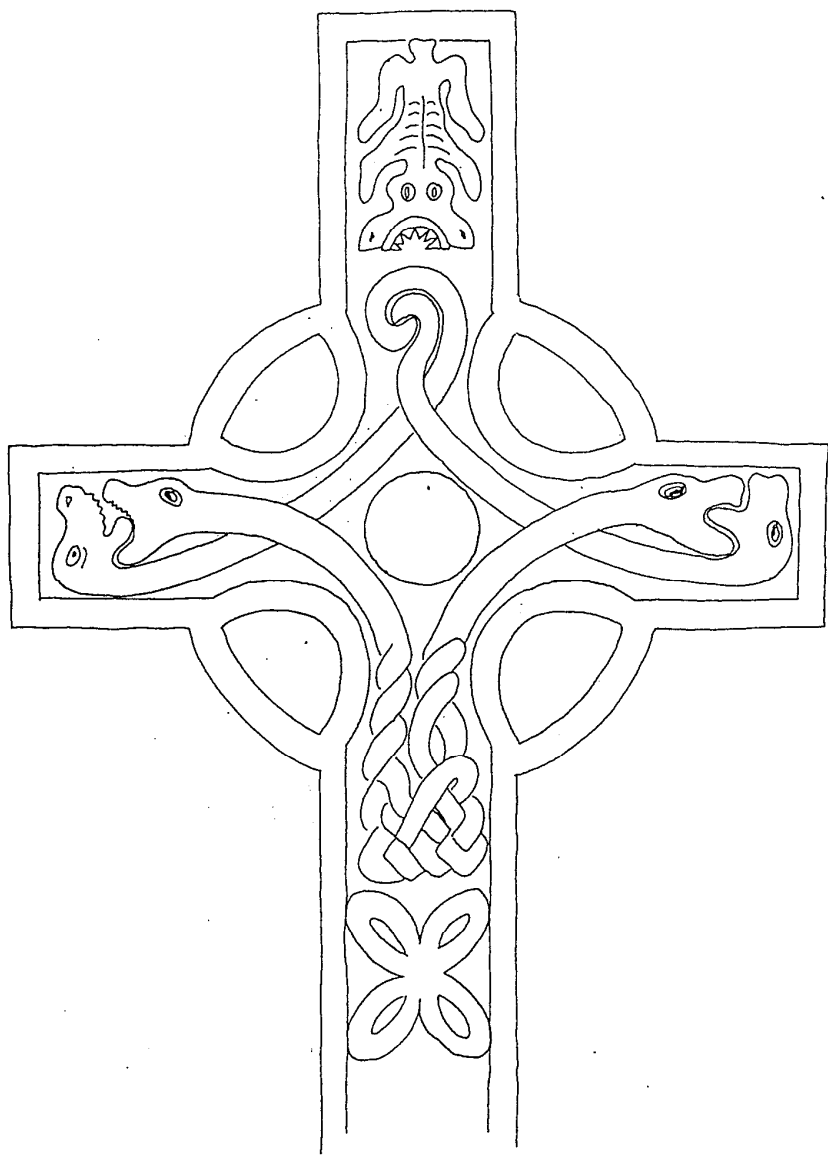
A külső domborítások a kelta mitológia istenei lehetnek, a belső borításon harci és vadász jeleneteket láthatunk. Az ezüst üstöt Koppenhágában, a Dán Nemzeti Múzeumban őrzik. Viking hajósok vihették el Jutlandra.

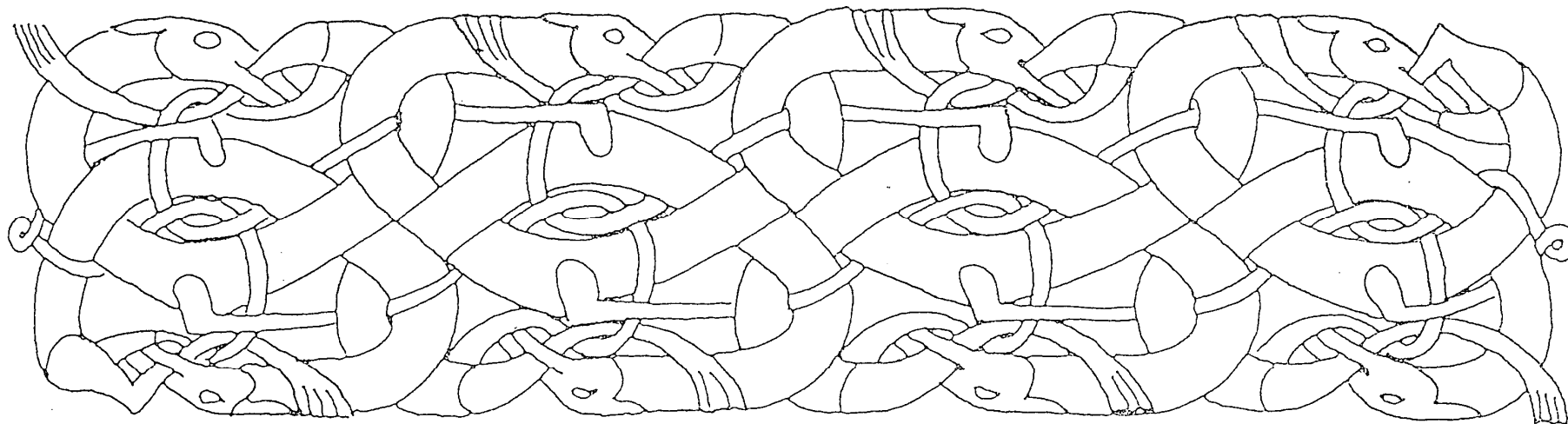
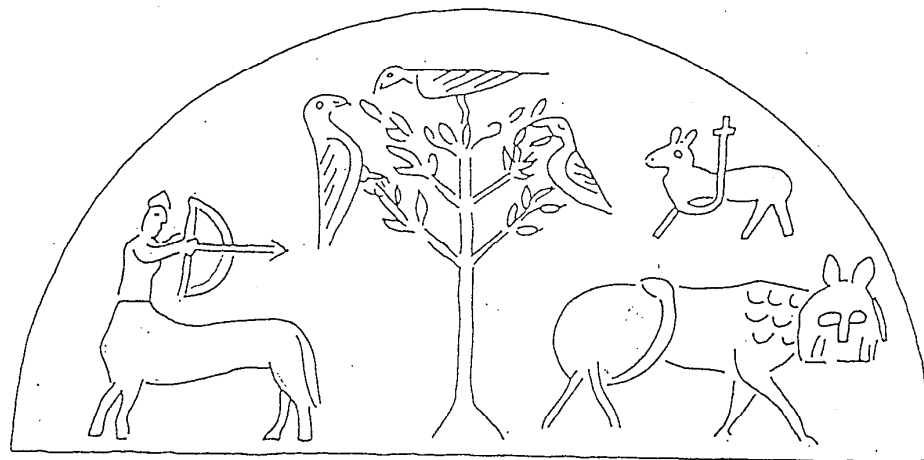
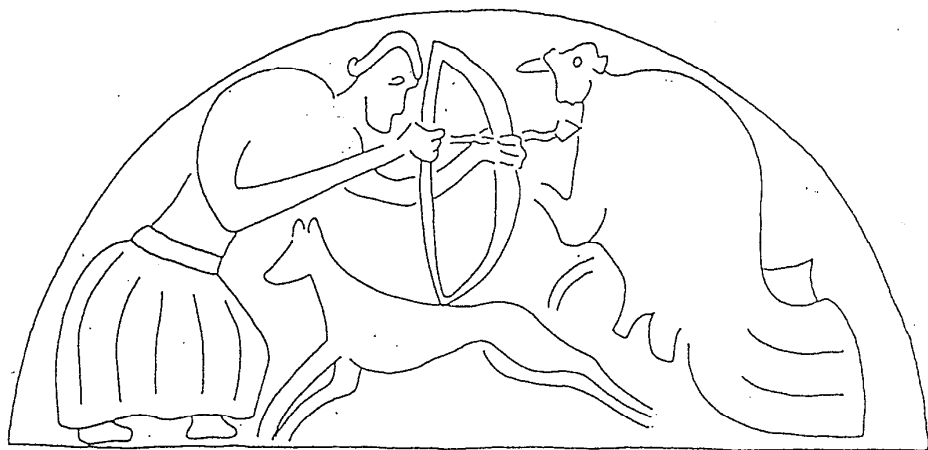
A kelta elbeszélések kiemelkedő középkori alakja Artur király. Lovagjaival védte Wales-t az angolszász előrenyomulás ellen. Híres kardja, az Exkalibur, melyet csak Artur király tudott kihúzni a sziklából, germán mitoszi kapcsolatokat is jelez. A kereszténység előtti időkből fönmaradt számos monda került megörökítésre a románkori művészetben. Artur király és lovagjai a Breton ciklusból: a modenai székesegyház északi kapujának portálján faragta meg őket az ismeretlen mester. Artur eposza a mi Szent László legendánknak és a vikingek Szigurd mondájának a méltó párja a románkori művészetben megörökítve.

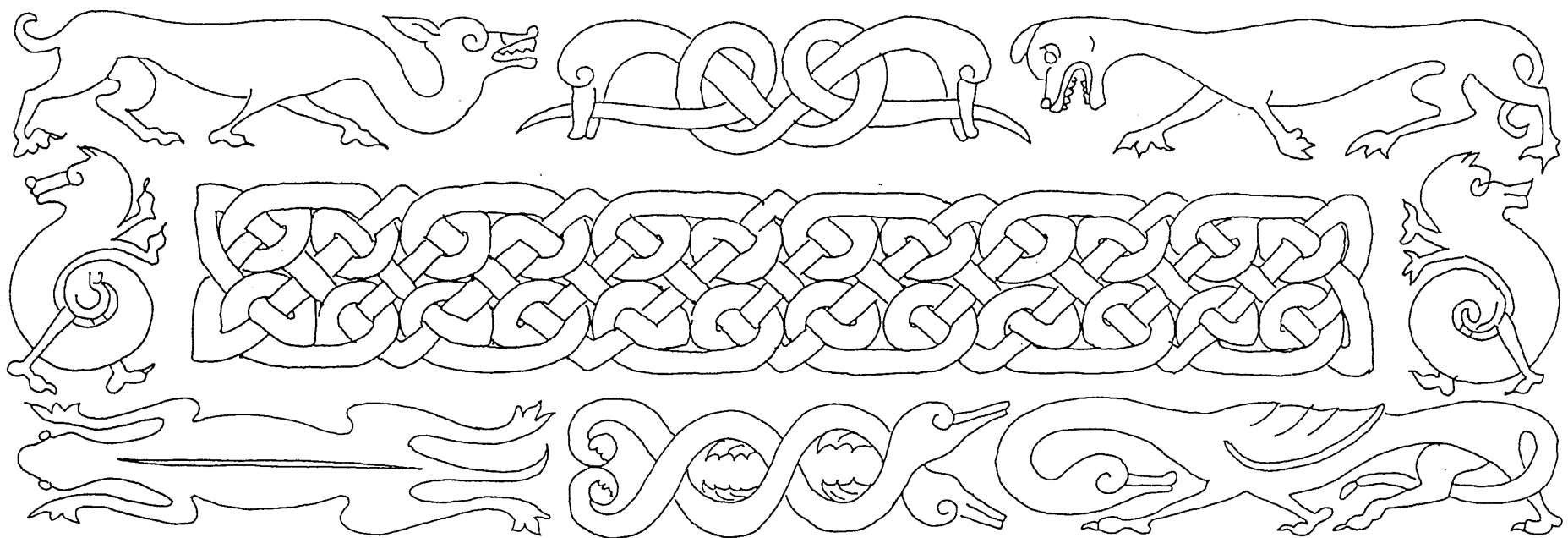
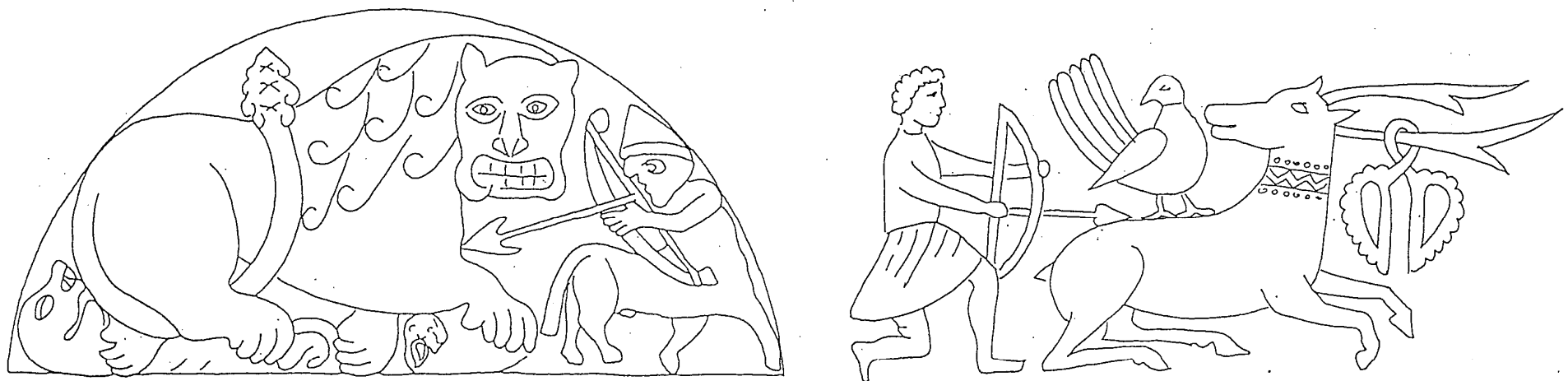
Dysert O'Dea templomkapuján, Nyugat-Irországban, az ősi kelta emberfej kultuszt láthatjuk viszont, de már a kereszténység korának alkotásain. Állatfejek sorakoznak az oszlopok frizén is./Dublin, Nemzeti M./

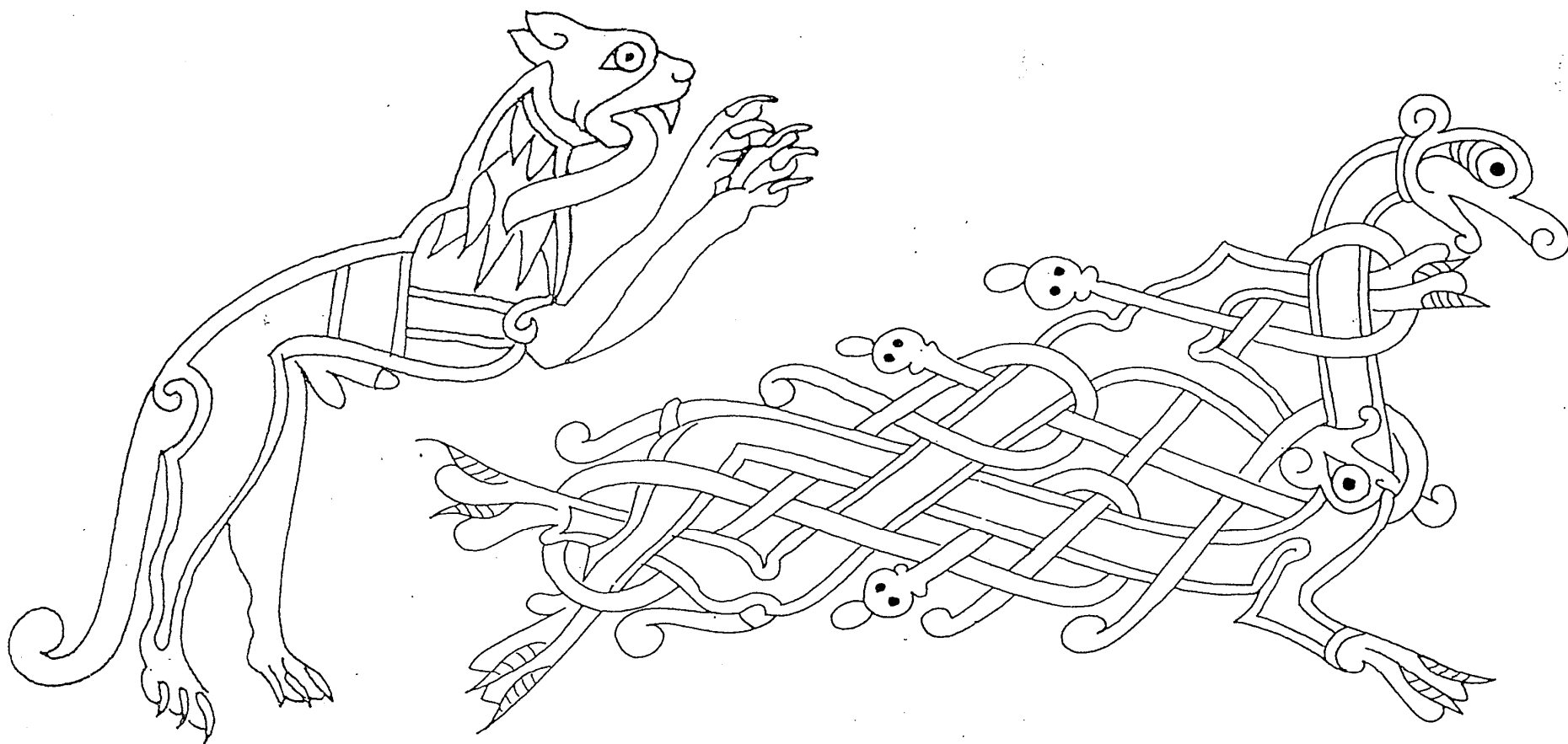
Nevezetes alkotásai az írországi kelta művészetnek a magas emlékkeresztek. A killyamery-i keresztben kígyók harapnak s fonódnak össze. Az aberlamnoi sírkövön is összekapcsolódó állatfigurákkal találkozunk.

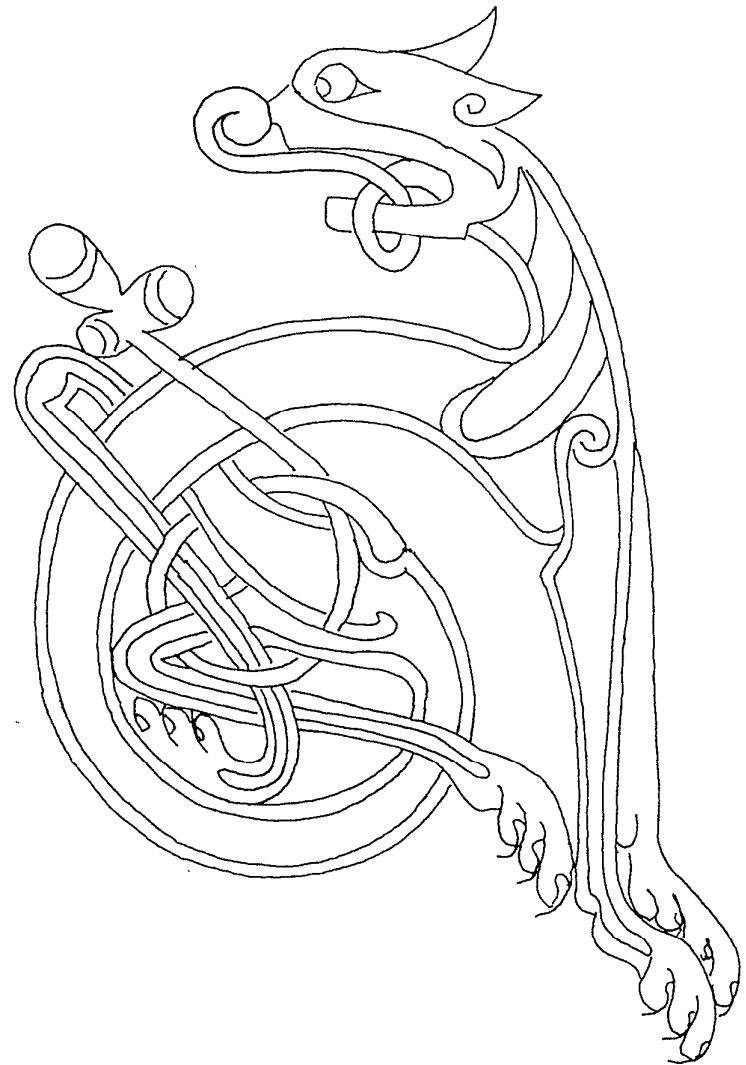
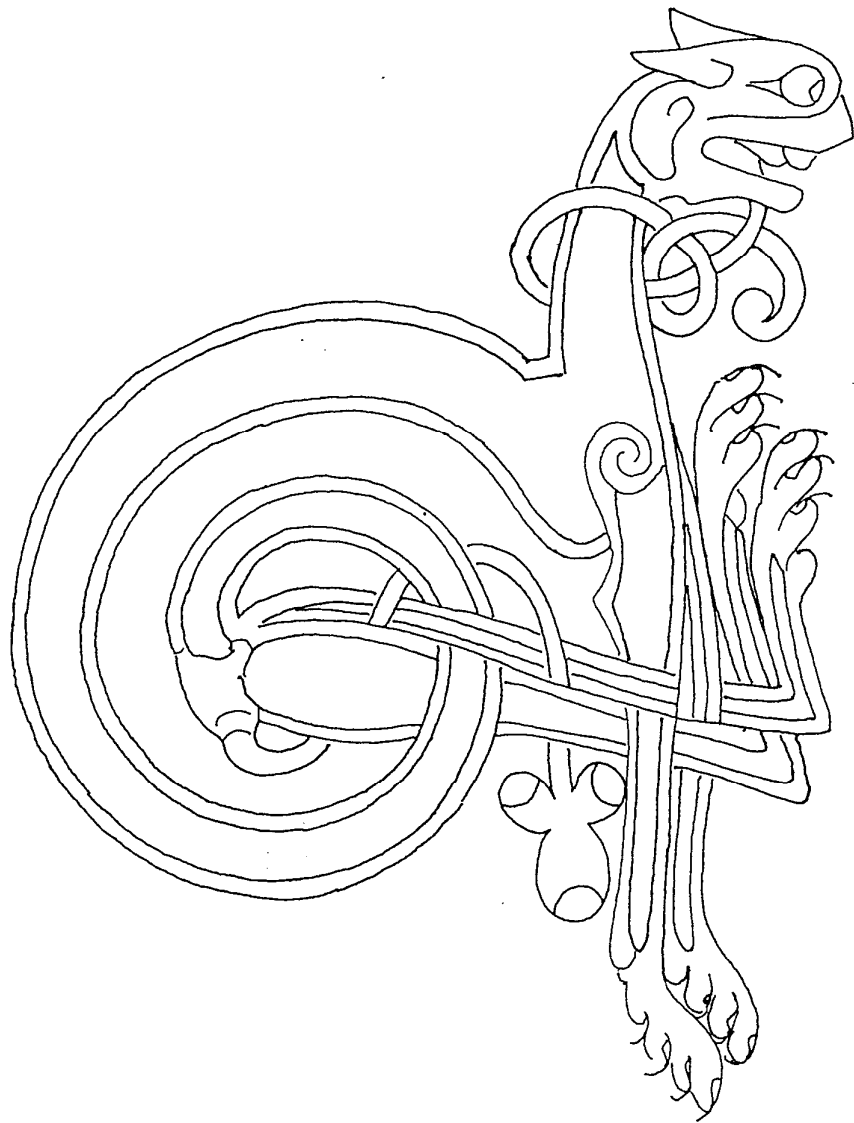
A kelta műveltségnek, így a művészetnek is ma egyetlen állami szintű közösség az örököse: az Ir Köztársaság. A középkorban, s az ujkorban is egy ideig kelta hagyományu állam volt a Skót Királyság is. Mindkét állam a Brit Szigeteken állt fönn, ahova előbb angolszász népek majd több hullámban vikingek telepedtek, s hódítottak, magukkal vive a germán műveltség, művészet hagyományait is. E három műveltség gondolatvilága ötvöződik a kereszténység korához tartozó alkotásokban is. A románkori építészetben a templomkapuk őriznek sok korábbi műveltséghez tartozó ábrázolást. Itt a nyilas vadászjelenetet bemutató kapukra mutatunk példákat: Ribbesford-ból /Worcestershire, Anglia/ és Stoke sub London-ból /Somersetshire, Anglia/. Az alsó friz a Book of Kells-ből /Kells-i Kódex-ből/ való sárkányos-fonatos diszitóminta.

Az irországi templomkapu nyílása és a hasonló kora Lehel kürt vadásza rokon ábrázolás 1000 éyyel ezelőtt-ről. Az alsó fonatos diszt körülfogó állatfigurák is a kelta-viking művészet ötvöződésének szép példái.

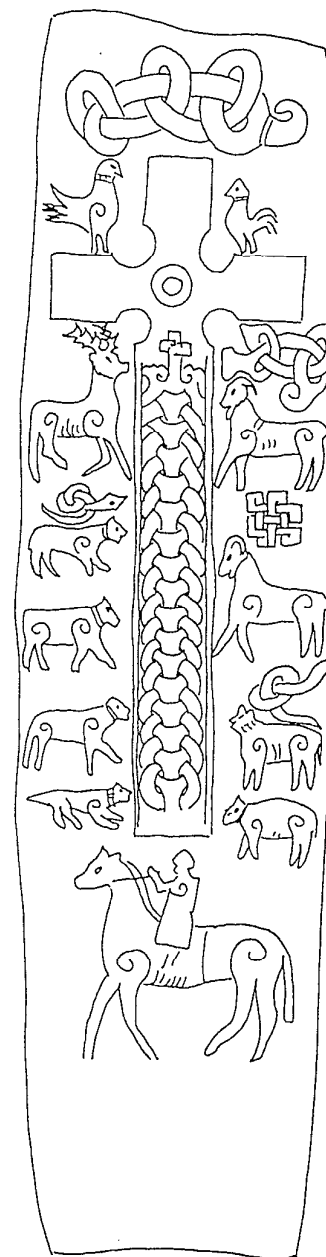
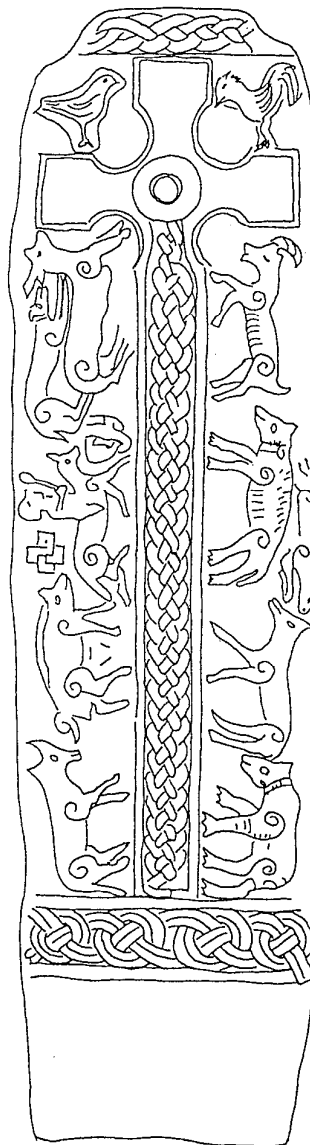
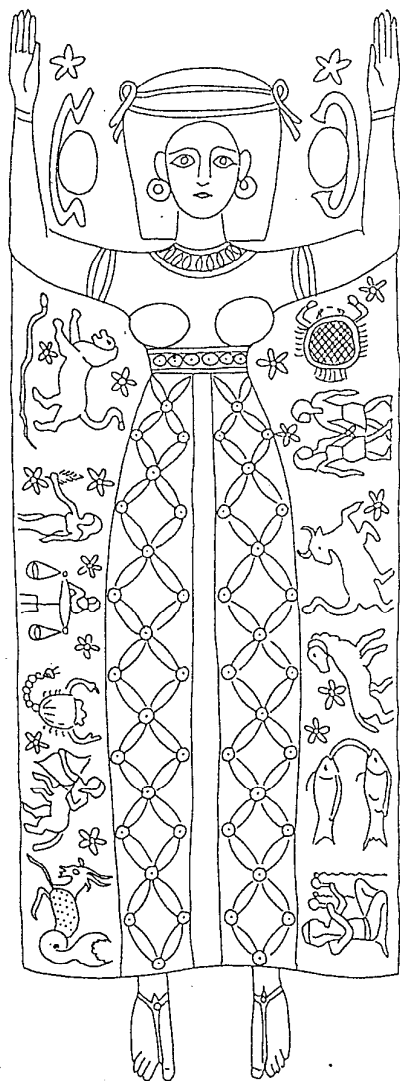

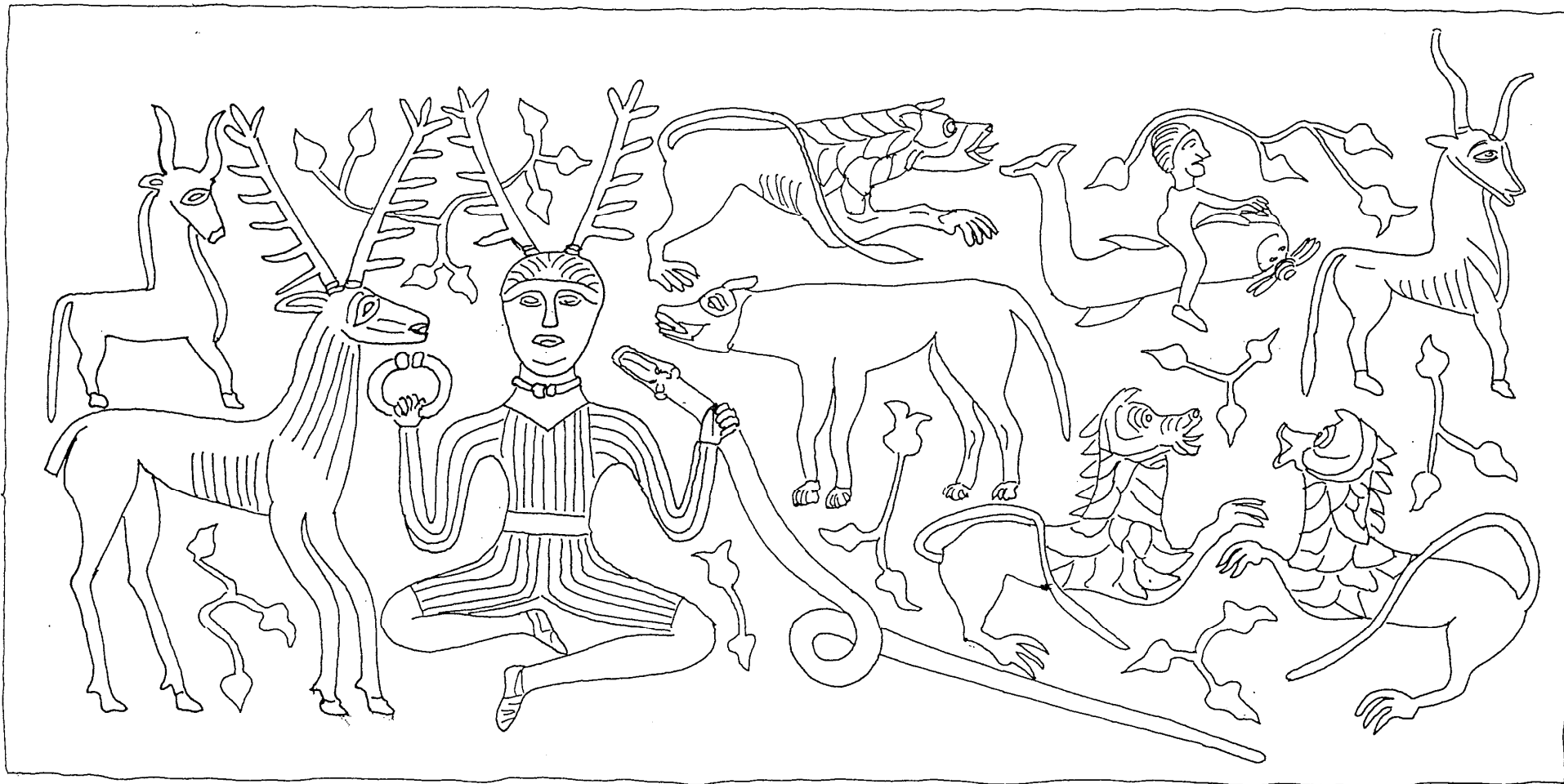
A nyugat-európai keresztény középkor egyik leghíresebb alkotása a Book of Kells /Kells-i Kódex/, melyet Dublinban, a Trinity College-ban /Dublin Tudományegyeteme/ őriznek. Az ír kelták korán áttértek a kereszténységre, s monostoraik szerzetesei fontos munkát végeztek a nyugat európai kereszténység megszervezésében. A mai Franciaország, Németország és Olaszország területén is alapítottak kolostorokat. Mozgalmuk központja azonban mindig a Brit Szigeteken volt. A Book of Kells kódexet is, ma úgy tudjuk, Iona-ában kezdték írni, majd a kolostor áttelepült az írországi Kells-be, s ott fejezték be. Nemcsak iniciálékkal gazdagon díszített a könyv, hanem még a sorok közé is állatfigurákat festettek. Ezek a figurák, ahogyan a kelta fejeket ábrázoló alkotások is, rendkívül kifejezőek. Az oroszlán alakját, mely a sorok között állt, mi kombináltuk össze az iniciálénak rajzolt ölelkező állatpárral. Az ölelkező pár a viking művészet runaköveiről megismert összefonódó-szövődő sárkányokat is eszünkbe juttatja, s jelzi, a Book of Kells két gazdag műveltségkör szintézise: a keltáé és a vikingé. Az írországi román kori építészetben és szobrászatban /templomkapuk, magaskeresztek/ valamint a kódexfestészetben mindkét ága a hagyománynak fölismerhető.

Egymásra acsarkodó állatpár a Book of Kells-ből: mondhatnánk a magyar közmondással, "kutya-macska barátság". Az iniciálé-pár figurái körül a betűket elhagytuk, melyek függőlegesen lefelé futnának.

Sirkövek Man szigetéről és összehasonlítással egy egyiptomi égistennő ábrázolás a zodiákus fő jegyeivel. Man szigete is a kelta és a viking műveltség keveredésének színtere. A sírkövek félúton állnak a viking runakövek és az ir-kelta magaskeresztek között.

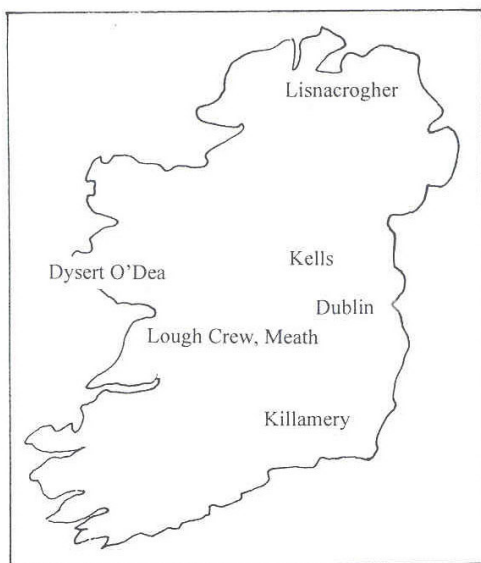

Ma, a természet és környezetvédelem korában nagyobb megértéssel fogadjuk azt, hogy az ókori népek a természet dinamikus lényeit tisztelték. Az ókori mítoszok párhuzamot vonnak földi és égi jelenségek között, de a legnagyobb tiszteletet az állatvilág lényei iránt mutatják, északon. Képünkön Cernunnos szarvas-isten ül a paradicsomi állatvilág körében, a gundestrupi ezüst-üst egyik belső lemezén megrajzolva-domborítva. A jelenet sokmindenben emlékeztet a zalaháshágyi timpanonra, annak nyüzsgő eleven állatvilágára, bár ott már, középen a bárány látható, az Agnus Dei, a kereszttel, ahogyan a man-szigeti keresztteken is már a kereszt alá gyűltek erdők-mezők vadjai, akár zodiákus-jelképként is, emlékeztetve az élet körforgására.

Emberarcok ábrázolása mélyen élő hagyomány Európa művészetében. Magát az emberi alakot, a tevékeny, harcoló embert s a körülötte élő állatvilágot számos műveltségi közösség ábrázolta, gazdagon díszítet te vele eszközeit. Az emberi fejet, hangsúlyozottan és kiemelten a kelta művészet állította figyelem középpontjába, megsejtve talán, hogy a találékonyság királyi széke található ott. Bucsuzóul a középkori gótikából mutatunk be két arcot. A baloldali egy szent királynő siremlékéről való, Oxfordból, a királynő összetört baldahinjáról. A szőlőlevelek közül előbukkanó leánykaarc ugyanazt a váratlan-ság-élményt is adja, mint a 2000 évvel korábbi bronzkorszok fonatok közül előtűnő emberarcai. A jobb oldali arc magukból a szőlőlevelekből bontakozik ki, zárókő disze a Cluny Múzeumban, Párizsban. - A muzeumi és templomi helyszíni rajzok mellett a következő forrásmunkákból meritettünk kifestőnk összeállításánál: Megaw: Celtic Art, Szabó M.: A kelták nyomában... Szabó-Petres: Decorated Weapons...

Ezúton is köszönetet mondunk Muzslay Istvánnak, a Leuveni Katolikus Egyetem professzor emeritusz tanárának, aki az Eurázsiai Művészetek kiállítás-sorozat megrendezéséhez többször otthont adott a leuveni Collegium Hungaricumban 1986 és 1995 között

Kiadja a Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesülete

Bérczi Szaniszló:
KELTA KIFESTŐ
ISBN 963 00 6322 0

